

כי בשדה הואיל ולא החלט השדה לישראל, הרי זו שדה של גוי הפטורה ממעשר. אבל בעבד קנסוהו חכמים, היות ואם ירצה הגוי יכול הוא לקחת את העבד ולהחליטו.

תנו רבנן: גבאז הגוי לעבד בחובו, בלי שלוה הישראל מתחילה על העבד, ולא מרצונו נתן לו הישראל את העבד, אלא שאנסו הגוי ולקח ממנו את העבד. (2)

או שלקחו סיקריקון (3) גוי, והוא רוצח, שנותן לו הישראל עבד בפדיון נפשו, ואומר לו: שא עבד זה ואל תמיתני.

לא יצא העבד לחירות.

ומקשינן: וכי אם לקחו הגוי בחובו, לא יצא העבד לחירות?

ורמינהי, והרי יש להקשות סתירה מהא דתניא:

הרי שאנסו בית המלך את גרנו של ישראל:

אם בחובו אנסוהו, שהיה חייב כסף לבית המלך, ולקחו בית המלך את גורנו לפרעון החוב, הרי זה חייב לעשר את הגורן, ומשום שזה נחשב כאילו מכר למלך את גורנו,

הא — דעבד לגוי שאנו אומרים שכמכירה היא, ואפילו לא הגיע הזמן — איירי בכגון ששעבד לו את העבד לגופא של העבד, שיהיה העבד של הגוי לגמרי, אם לא יפרע לו עד זמן פלוני, וקנסוהו חכמים להחשיבו כמכירה, ואף שלא הגיע עדיין זמנו.

והא — דשדה לישראל שאין אנו מחשיבים אותה כמכורה לישראל — איירי בכגון שמשכן הגוי את השדה לישראל לפירא בלבד, שאמר לו: אכול פירות שדה זו מהזמן שקבענו ועד שאפרע לך את מעותיך, והיות ואין לישראל בה קנין הגוף, אין זו שדה של ישראל, והרי היא פטורה מן המעשרות.

ואי בעית אימא, כך יש לפרש את ההבדל בין שדה לישראל, ובין עבד לגוי: זו וזו כגון שכבר הגיע הזמן, (1) אלא הכא במאי עסקינן בשלוה על מנת למשכנו והגיע הזמן, ולא משכנו בפועל.

וכגון שלא כתבו שיהא העבד או השדה מחלטים מאליהם בבוא הזמן, אלא שבבוא הזמן יהיה יכול המלוה להחליט אותם, ולא עשה כן.

ולכן חלוק שדה לענין מעשר מעבד לענין שחרור:

2. א. כן מבואר ברש"י בד"ה דקא משתרשי "אלא שלא לרצונו גבאז", ואפשר שזה הוא כוונת רש"י כאן, שכתב: "והוא לא מכרו לו".
ב. ויש להסתפק אם לא היה לו דבר אחר ממה לשלם, ונתן לגוי את העבד, אם יצא לחירות.

3. על פי רש"י לקמן נה ב.

ובמה שכתבו התוספות שלענין ולדות הוא של הישראל, הבין ב"פני יהושע" [מד א ד"ה חוץ ממלאכתו] שכונתם לעבד זכר שמכרו לגוי, ותמה על זה, שאין הולדות של הישראל כלל, ראה שם.

1. תמהו התוספות על פירושו של רש"י שנתבאר בפנים; שאם כן למה לא אמר "אידי ואידי דמטא זמניה"?!
?

שהוא חייב לעשר עליו ממקום אחר.

ואם באנפרות [בהפסד, ועל חינם] אנסו את גורנו, הרי זה פטור מלעשר.

הרי למדנו, שאם אנסוהו בחובו הרי זה כמוכר, ואם כן הוא הדין כשאנס הגוי את עבדו בחובו, הרי זה כמוכר לו את עבדו; ואם כן למה לא יצא העבד לחירות?!

ומשינין: **שאני התם** — גבי גורן ולענין מעשר — שאין הדין תלוי במה שהשדה "מכורה", אלא לכך חייב הוא לעשר משום **דקא משתרשי ליה**, שנהנה מן הגורן שנפרע חובו על ידי זה, ולכן חייב לעשר.

אבל לענין מכירת עבד, שטעם הדין הוא משום קנס על שמכרו לגוי, הרי הוא לא מכר את העבד מדעתו, אלא שלא מרצונו גבו ממנו את השדה, ואם כן למה נקנסו.

תא שמע [קושיא] מהא **דאמר רב: המוכר עבדו לפרהנג** [מציק ושם עלילות דברים]⁽⁴⁾ **גוי**, שהעליל הגוי עליו שהוא חייב לבית המלך סכום כלשהו, ונתן את העבד בתמורת אותן חובות כביכול, הרי זה **יצא לחירות**.

ותיקשי: מה בין זה לבין סיקריקון, שלמדנו בברייתא שאינו יוצא לחירות?!

ומשינין: **התם** גבי פרהנג — **הוה ליה לפייס ולא פייס**, היה לו לשלם את חובו המדומה בדבר אחר, והוא לא שילם אלא בעבד,

ומשום כך יצא לחירות; אבל גבי סיקריקון, אין הדבר תלוי בו, ולכן לא יצא העבד לחירות.

גופא אמר רב: המוכר עבדו לפרהנג גוי, יצא לחירות:

ומקשינן: וכי **מאי הוה ליה לאדון העבד למעבד** [מה היה בידו לעשות], ולמה נקנסו?!

ומפרשינן: **הוה ליה לפייס בדבר אחר, ולא פייס.**

הגמרא מביאה כאן כמה ספיקות בדין מכירת עבד לגוי:

בעי רבי ירמיה:

א. **מכרו** — האדון את עבדו — לגוי **לשלשים יום**, ולאחר שלשים יום יחזור העבד אליו, **מהו שנקנסו לפדותו**, ושיצא העבד לחירות?

תא שמע מהא דאמר רב: המוכר עבדו לפרהנג גוי יצא לחירות, וקא סלקא דעתין שנתן את העבד לבית המלך לתקופה כל שהיא, תמורת תשלום חובו המדומה; הרי שאף כי לא נתן את העבד אלא לפרק זמן, הרי זה יצא לחירות.

ודחינן: יש לומר **דהתם** — במימרא דרב — **בפרהנג גוי שאינה חוזרת**.

והרמב"ם [עבדים ח ג] פירש: "מכר עבדו לאחד מעבדי המלך או מגדוליו, אף על פי שהוא מתיירא מהם"; וב"מקורות וציונים" [שבמהדורת פרנקל] ציינו לבבא קמא קיז א

4. והתוספות פירשו, ש"פרהנג" הוא חמסן הנוטל את עבדו בכח ונותן דמים, וכתבו שלשון "מוכר" נופל יותר על חמסן זה, וראה מה שתמהו עוד על פירושו של רש"י.

לישראל מומר, מהו, האם קנסו דוקא בגוי, או שמא כל שמפקיע האדון את עבדו מן המצוות קונסים אותו?

ו. מכרו לכותי, (9) מהו?

פשוט מיהא [מהברייתא הבאה] (10) חדא מן הספיקות שנתבארו לעיל:

שהרי למדנו בברייתא: גר תושב הרי הוא כגוי, ואם מוכרו לו, הרי זה יצא לחירות.

ובדין המוכרו לכותי וישראל מומר, נחלקו בו אמוראים:

אמרי ליה כגוי, יש אומרים שכגוי הוא לענין זה, ויצא העבד לחירות.

ואמרי ליה [ויש אומרים] כישראל הוא, ולא יצא לחירות. (11)

בעו מיניה מרבי אמי [שאלו את רבי אמי]:

ב. מכרו לעבד חוץ ממלאכתו, כלומר: מכר את גופו לגוי (5) ובלבד שלא ישתעבד בו, שלא היה צריך הגוי את העבד אלא כדי להשיאו לשפחתו כדי שיהיו לו הולדות, (6) מהו שנקנסנו לפדותו, ושיצא העבד לחירות?

כי יש לומר, מאחר שאין הגוי משתעבד בו, אין האדון גורם לעבד לחלל שבתות, ואין לנו לקונסו. (7)

ג. מכרו לעבד חוץ מן המצוות, כלומר: שהתנה עם הגוי שלא יהא יכול להפקיעו מן המצוות [מאירי], מהו?

ד. מכרו לעבד חוץ משבתות וימים טובים, כך שאין הגוי מאלצו לחלל שבתות, מהו שנקנסנו ויצא העבד לחירות? (8)

ה. מכרו לעבד למי שאינו גוי גמור, וכגון לגר תושב [קיבל על עצמו שלא לעבוד עבודת כוכבים, אך אוכל הוא נבלות], או

"פרהנגא דמלכא".

5. נתבאר על פי רש"י; והלשון צריך ביאור: שהרי גוי אינו קונה עבד אלא למעשה ידיו, ולא לגופו.

6. ראה מה שדן כאן ה"פני יהושע" בד"ה חוץ ממלאכתו, איך יהיו הולדות של האדון הגוי; וראה הערה 7.

7. כתב בחידושי חת"ם סופר, שהספק הוא משום דמפקיע את הולדות ממצוות; ולמדנו מדבריו שעבד של ישראל הבא על שפחה של גוי, הילדים שיוולדו דינם כעבדים החייבים במצוות; וראה מה שכתב ה"פני יהושע" כאן בד"ה חוץ ממלאכתו.

8. כתב בחידושי חת"ם סופר: שספק הגמרא הוא, אם קנסוהו על שמפקיעו משאר מצוות, או שמא רק משום שבתות וימים טובים, משום שהאדון מצווה על שביתת עבדו, ונמצא, שאם העבד מחלל שבת הרי זה כמי שהאדון מחלל שבת, ולכן קנסוהו, וראה עוד שם.

9. ראה ר"ן כג א מדפי הרי"ף ד"ה וגרסינן, וברמב"ם עבדים ח ה ובכסף משנה שם.

10. נתבאר על פי רש"י שכתב: פשוט מיהא: מתניתא.

11. ובדין שאר הספיקות שבגמרא, לענין תפיסה, ראה מה שנחלקו הרמב"ם והראב"ד עבדים ח ה.

עבד שהפיל את עצמו לגייסות, ואין רבו יכול להוציאו משם, לא בדיני ישראל ולא בדיני גויים, מהו שיטול את דמיו?

והספק הוא, שמא גזרו חכמים שלא ליטול את דמיו, כדי שלא יבא למכור את עבדו מדעתו.

אמר ליה רבי ירמיה לרבי זריקא: פוק עיין במכילתך [צא לעומק העיון,⁽¹²⁾ ועיין במשנה הסדורה לך, כדי שנדע מה נשיב!] ⁽¹³⁾

נפק רבי זריקא דק ואשכח [יצא לעומק העיון, דקדק ומצא] ראייה לספק זה.

דתניא: המוכר ביתו שבארץ ישראל לגוי, ועבר על "לא תחנם" שהוא איסור ליתן לגוי חנייה בקרקע שבארץ ישראל, הרי דמיו אסורים, כי קנסוהו חכמים בכך כדי שלא ימכור.

ואילו גוי שאנס ביתו של ישראל, ואין בעליו יכול להוציאו ממנו, לא בדיני ישראל ולא בדיני גויים, מותר ליטול את דמיו.

וכותב לו הגוי שטר על דמי הבית, ומעלה הישראל את השטר בערכאות שלהן לחתימה ואישור ואין הישראל חושש, ואף על פי שחשיבות היא לערכאות שמעלה ישראל את שטרו אליהם לחתימה, ומפני שהוא כמציל מידם.

הרי למדנו, שאינו אסור ליטול את דמיו אם

לא מכרו מדעתו, ואין אנו גוזרים שמא יבוא למכור מדעתו, ויעבור על "לא תחנם".

ואם כן הוא הדין בנדון דידן בעבד, שמותר הוא ליטול את דמיו, ולא גזרינן שמא יבוא למוכרו מדעתו.

ודחינן: ודילמא הני מילי — שלא גזרו חכמים שמא ימכרנו מדעתו — בבית, דכיון דלא סגי ליה בלא בית [אי אפשר לו לאדם ללא בית], לכן מסתבר דלא אתי לזבוניה [לא יבוא למכור את ביתו].

אבל עבדא, דסגי ליה בלא עבדא [אבל גבי עבד שאפשר לו לאדם מבלי עבד], יש לומר דחיישינן דילמא אתי לזבוניה [שמא יבוא למכור מדעתו], או דילמא לא גוזרים אנו עליו.

שלח להו [לשואלים] רבי אמי הודעה בזה הלשון: "מיני [ממני] אמי בר נתן, תצא תורה [הוראה זו] לכל ישראל":

עבד שהפיל עצמו לגייסות, ואין רבו יכול להוציאו לא בדיני ישראל ולא בדיני גויים, מותר ליטול את דמיו, וכותב ומעלה בערכאות של גויים, מפני שהוא כמציל מידם.

אמר רבי יחושע בן לוי:

המוכר עבדו לגוי, קונסים אותו לפדותו מן הקונה את העבד עד מאה בדמיו, [עד פי מאה משוויו].

12. נתבאר על פי אחרונים.

רבי ירמיה הוא שנשאל, אלא רבי אמי, ואפשר שטעות סופר הוא באחד משני המקומות, ונתחלפו רבי אמי ברבי ירמיה.

13. נתבאר על פי רש"י; וצריך ביאור, שהרי לא

המוכר עבדו לגוי, קונסין אותו עד עשרה בדמיו.

ומסתפקת הגמרא: האם שיעור זה הוא בדוקא, וביותר מזה אינו צריך לפדותו, או לאו דוקא הוא, ואפילו ביותר מכך צריך הוא לפדותו?

תא שמע מהא דאמר ריש לקיש:

המוכר בהמה גסה לגוי, קונסין אותו עד מאה בדמיה, הרי שבמקום שקנסו חכמים לפדותו, קנסו אפילו ביותר מעשרה בדמיו.

ודחינן: ודילמא שאני עבד שאין קונסין אותו כל כך, כיון דאף לכשיפדנו, שוב לא הדר ליה [אינו חוזר להשתעבד בו], ולכן אין קונסין אותו אלא עד עשרה בדמיו.

ותמהינן על חילוק זה: אלא בהמה שאנו קונסים אותו לפדותה בפי עשר מאשר בעבד; לדבריך — טעמא מאי, מה הטעם שאנו מחמירים עליו כל כך, משום דהדרה ליה [משום שחוזרת היא לו].

מסתפקת הגמרא: האם "עד מאה בדמיו" דוקא הוא, או לאו דוקא, ואין אנו קונסין אותו כל כך, (14) ואין לשון "עד מאה בדמיו" אלא גוזמא בעלמא?

תא שמע מהא דאמר ריש לקיש:

א. אין מוכרין בהמה גסה לגוי, וכמו ששינו במשנה במסכת עבודה זרה יד ב: "ובכל מקום אין מוכרין בהמה גסה לגוי". (15)

ב. המוכר בהמה גסה לגוי, קונסים אותו לקנות את בהמתו מן הגוי עד עשרה בדמיה; הרי למדנו שבמקום שקונסים אותו חכמים לפדותו, אין הם קונסים כל כך עד מאה בדמיו, ולא דוקא הוא.

ודחינן: ודילמא שאני עבד, הכל יומא ויומא (16) מפקע ליה ממצות [שהרי כל יום ויום מפקיע הוא אותו מן המצוות] שאינו יכול לקיימן בבית אדונו, כי הוא חייב לעשות מלאכת רבו.

ואיכא דאמרי, יש האומרים שכך אמר רבי יהושע בן לוי:

הוא עובר משום "מחמר" אחר בהמתו בשבת. ורש"י כתב כאן: "גזירה משום שאלה ומשום שכירות ונסיוני", והדברים צריכים ביאור, כי בגמרא שם, אמרו מתחילה, שהטעם הוא גזירה משום שאלה לגוי ומשום שכירות, שהם ודאי אסורים היות ובהמתו עושה מלאכה בשבת, ומקשה הגמרא על טעם זה, שהרי שאלה ושכירות קניא לגוי, ולכן מפרשת הגמרא את הטעם משום נסיוני.

16. לכאורה צריך לומר ד"לישנא בעלמא" הוא, כי מן הגמרא לעיל הרי משמע לכאורה שעיקר האיסור הוא משום שבתות וימים טובים, שהרי

14. נתבאר על פי רש"י; והתוספות תמהו על פירוש זה, כי אם שיעור זה אינו אינו בדוקא, אם כן מה הוא השיעור הנכון?! ולכן פירשו באופן אחר, ראה שם.

וראה מה שכתב ה"חזון איש" בכורות, הובאו דבריו בליקוטים כאן.

15. והטעם מפורש במסכת עבודה זרה טו א: "גזירה משום נסיוני", כי פעמים שמוכר הוא אותה לגוי סמוך לשקיעת החמה בכניסת השבת, ואומר הגוי לישראל בוא ונסה אותה אם הולכת היא יפה כשהיא טעונה, והבהמה שומעת את קולו שהיא מכרת, והולכת מחמתו בשבת, והרי

והרי אם זה כל טעם החילוק שזו חוזרת וזה אינו חוזר, אם כן **לקנסיה טפי** חד בלבד [נקנסו בבהמה גסה בחלק אחד בלבד יותר מאשר בעבד], דהיינו פי אחד עשר מדמיה, שכאשר תחזור הבהמה אליו, יהיה הקנס פי עשרה מדמיה כאשר בעבד, אך מה טעם לקונסו לפדותה פי מאה מדמיה, בשל חילוק החזרה! ?

אלא מכח קושיא זו מבאר הגמרא חילוק אחר שיש לומר בין עבד שאין קונסין אותו אלא עד עשרה בדמיו, ואילו את הבהמה עד מאה בדמיה:

עבד הנמכר לגוי מילתא דלא שכיחא [דבר שאינו מצוין] הוא, **ומלתא דלא שכיחא לא גזרי ביה רבנן** [אין חכמים עושים גזירות בדבר לא מצוין].⁽¹⁷⁾

בעא מיניה רבי ירמיה מרבי אסי:

מכר עבדו לגוי, ומת, מהו שיקנסו את בנו אחריו, לפדותו⁽¹⁸⁾ בכסף שירש מאביו?

מפרשת הגמרא ביתר ביאור את הספק, ודנה בדמיון ספק זה לספיקות דומים שנסתפקו בעלמא:

א. ואפילו **אם תימצוי לומר** כאותו צד באיבעיא שנסתפקה הגמרא בבכורות לד ב:

צרים [פגם, חתך מעט] הכהן את **אוזן הבכור**, ועשאו בעל מום שיכול הוא לשוחטו ולאוכלו, **ומת, קנסו בנו אחריו**, שלא ישחוט את הבכור על סמך מום זה, כשם שקנסו את אביו שלא ישחוט עליו, ומשום שעבר על הכתוב [ויקרא כב כא]: "כל מום לא יהיה בו", שהוא איסור להטיל מום בקדשים.

מכל מקום לא תפשוט מזה לעניננו, שיקנסו אף את בנו אחריו לפדותו; כי יש לומר: שאני התם **משום דאיסורא דאורייתא היא** שעבר אביו, **אבל הכא הרי איסורא דרבנן** בעלמא עבר אביו כשמכרו.

ב. ואפילו **אם תימצוי לומר**, כאותו צד ב-תמ

באיבעיא שנסתפקו במועד קטן י א גבי מי שהיתה לו מלאכה לעשות, שהיה יכול להתחילה ולסיימה קודם חול המועד, או לא להתחילה כלל עד לאחר חול המועד —

ואילו הוא **כוון מלאכתו במועד**, שהתחיל לעשותה סמוך למועד, כך, שאם לא יסיימה במועד, יהא זה "דבר האבד" שמותר לעשותו מעיקר הדין בחול המועד, **ומת**

הגמרא מסתפקת אם מכרו חוץ משבתות וימים טובים, אם קונסים אותו; ומיהו לפי מה שכתב ה"חת"ם סופר" הובא בהערה שם, שזה עצמו הוא ספק הגמרא, ניחא יותר.

18. כן פירש רש"י כאן, ובבכורות לד ב; אבל במועד קטן יג א מבואר ברש"י, שהנידון אינו לענין פדיה, אלא לענין הדין שאינו יכול להשתעבד בו, ובזה הוא שנסתפקו אם גם בנו אסור להשתעבד בו.

ולמדנו מדברי רש"י שם, שחכמים לא הפקיעו את זכויותיו הממוניות של המוכר בעבד, אלא שאסרוהו מלהשתעבד בו, שאם לא כן אי אפשר שלא יקנסו בנו אחריו.

17. מצינו בכמה מקומות שבמילתא דלא שכיחא אין גוזרים כלל, אבל שיגזרו אף במילתא דלא שכיחא, אלא שיגזרו בשיעור פחות הוא חידוש.